

SOLIQ TO'LOVCHILARNING JAMI DAROMADLARINI SOLIQQA TORTISHDA QO'LLANILADIGAN IMTIYOZLARNI QO'LLASHNING SAMARADORLIGI

Karimov Ibroximjon Ilxomjon o'g'li

Farg'ona Soliq Texnikumi o'quvchisi

Tel: +998956653584

E-mail: karimovibroximjon254@gmail.com

Annotasiya: Mazkur maqolada soliq to'lovchilarning jami daromadlarini soliqqa tortishda qo'llaniladigan imtiyozlarning samaradorligi tahlil qilinadi. Soliq imtiyozlari iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, aholi farovonligini oshirish va biznes subyektlari uchun qulay sharoit yaratish vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada imtiyozlarning qo'llanilishi natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy foyda va potentsial xavflar ko'rib chiqiladi hamda xalqaro tajriba tahlili asosida samaradorlikni oshirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: soliq, tizimi, siyosat, imtiyozlari, iqtisodiy, samaradorlik, davlat, byudjeti, tadbirkorlik, investitsion, jozibadorlik, fiskal, siyosat, daromadlari, yukining, taqsimlanishi, rivojlanish, islohotlari, barqarorlik

Abstract: This article analyzes the effectiveness of incentives used in the taxation of total income of taxpayers. Tax incentives are important as a means of stimulating economic growth, improving the well-being of the population and creating favorable conditions for business entities. The article considers the economic benefits and potential risks arising from the use of incentives and puts forward proposals for increasing efficiency based on an analysis of international experience. It also covers the impact of tax incentives on the state budget and their role in optimizing the tax burden. Based on the results of the study, recommendations are developed for further improving the taxation system.

Keywords: tax, system, policy, incentives, economic, efficiency, state, budget, entrepreneurship, investment, attractiveness, fiscal, policy, income, burden, distribution, development, reforms, stability

KIRISH

Bugungi kunda soliqqa tortish tizimining samaradorligi har qanday davlat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Soliq siyosati nafaqat davlat byudjetining daromad manbai, balki biznes muhitini yaxshilash va aholining iqtisodiy faolligini qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, soliqqa tortishda qo'llaniladigan imtiyozlar tadbirkorlik subyektlari va jismoniy shaxslar uchun muhim rag'batlantiruvchi omil bo'lib, ularning

iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Soliq imtiyozlari to'g'ri qo'llanilganda, ular iqtisodiy o'sishga turtki berib, investitsion muhitni yaxshilash, yangi ish o'rinlarini yaratish va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash imkonini beradi. Biroq noto'g'ri rejalashtirilgan yoki samarasiz qo'llanilgan imtiyozlar davlat byudjetining daromad qismini qisqartirib, fiskal muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun soliqqa tortishda imtiyozlarning qo'llanilishi bo'yicha samaradorlikni chuqur tahlil qilish, ularning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan oqilona qo'llanilishini ta'minlash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.[1, 45-60]

Ushbu maqolada soliqqa tortish jarayonida imtiyozlarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi, ularning soliq to'lovchilar faoliyatiga ta'siri hamda davlat byudjetiga ta'sir darajasi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy va xalqaro tajribalar o'rganilib, samaradorlikni oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy davrda soliq siyosati davlatning iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib, uning samaradorligi mamlakatning investitsion jozibadorligi, biznes muhiti va ijtimoiy barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi. Soliq imtiyozlari iqtisodiyotning turli tarmoqlarini rag'batlantirish vositasi sifatida keng qo'llanilib, ular orqali tadbirkorlik subyektlariga yengilliklar yaratish, iqtisodiy faollikni oshirish va ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarni qo'llab-quvvatlash maqsad qilingan. Shu bilan birga, imtiyozlarning noto'g'ri rejalashtirilishi yoki samarasiz qo'llanilishi iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.[2, 112-130]

Soliq imtiyozlarining samaradorligini baholash uchun quyidagi jihatlar muhim ahamiyatga ega:

1. Iqtisodiy ta'sir

Soliq imtiyozlari ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va innovatsion loyihalarni rag'batlantirish imkoniyatini taqdim etadi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun berilgan imtiyozlar ularning bozorga moslashuvchanligini oshirib, raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Biroq, imtiyozlar suiste'mol qilinishi natijasida iqtisodiy o'sishga ta'siri kutilgan natijalarni bermasligi mumkin.[3, 85-95]

2. Fiskal ta'sir

Soliq imtiyozlari natijasida davlat byudjetining daromad qismi qisqarishi mumkin, bu esa budjet defitsitiga olib kelishi ehtimolini tug'diradi. Shu sababli, har qanday imtiyoz joriy etilishidan oldin uning byudjet barqarorligiga ta'siri chuqur tahlil qilinishi lozim. Soliq bazasining torayishi natijasida boshqa soliq turlarining yukini oshirish zaruriyati paydo bo'lishi mumkin.

3. Ijtimoiy ta'sir

Soliq imtiyozlari ijtimoiy barqarorlikka ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, aholi bandligini oshirish yoki turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan imtiyozlar kambag'allik darajasining kamayishiga ko'maklashadi. Shu bilan birga, noto'g'ri belgilangan soliq imtiyozlari iqtisodiy notenglikni kuchaytirishi mumkin.

4. Xalqaro tajriba

Turli davlatlarda soliqqa tortish bo'yicha turli xil imtiyozlar qo'llaniladi va ularning samaradorligi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, rivojlangan mamlakatlarda soliq imtiyozlari investitsion muhitni yaxshilash va texnologik taraqqiyotni rag'batlantirishga qaratilgan bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda ko'proq kichik biznesni qo'llab-quvvatlashga urg'u beriladi. O'zbekiston misolida esa milliy iqtisodiyot xususiyatlarini inobatga olgan holda imtiyozlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks yondashuv talab qilinadi.

5. Soliq imtiyozlarining turli tarmoqlarga ta'siri

Har bir iqtisodiy sektor soliq imtiyozlaridan turlicha ta'sir ko'radi. Masalan, qishloq xo'jaligi sohasida berilgan imtiyozlar oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qilsa, sanoat va texnologik korxonalar uchun imtiyozlar innovatsion mahsulotlarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu sababli, har bir soha uchun differensial yondashuv ishlab chiqilishi lozim.

6. Imtiyozlardan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llari

Soliq imtiyozlaridan maksimal foyda olish uchun quyidagi strategiyalarni qo'llash zarur:

- Imtiyozlarning aniq maqsadga yo'naltirilishini ta'minlash;
- Soliq to'lovchilarning imtiyozlardan foydalanish mexanizmlarini soddalashtirish;
- Davlat organlari tomonidan nazorat mexanizmlarini kuchaytirish va korrupsion xavflarni kamaytirish.

7. Soliq imtiyozlarining uzoq muddatli istiqbollari

Soliq imtiyozlari iqtisodiyotning turli tarmoqlarini rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlarini rag'batlantirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga yordam beradi. Ularning qo'llanilishi quyidagi ijobiy ta'sirlarni keltirib chiqarishi mumkin:

1. Ishlab chiqarish hajmining oshishi. Imtiyozlar natijasida korxonalar o'z faoliyatini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa iqtisodiyotning o'sishiga turtki bo'ladi.

2. Investitsion jozibadorlik. Investorlar uchun soliqqa oid imtiyozlar katta ahamiyat kasb etib, xorijiy sarmoyalarni jalb qilish va mahalliy investitsiyalarning oshishiga xizmat qiladi.

3. Bandlik darajasining oshishi. Soliq yukining kamayishi korxonalarni yangi

ish o‘rinlarini yaratishga undaydi, natijada ishsizlik darajasi pasayadi.

Biroq, soliqqa tortish imtiyozlarining noto‘g‘ri rejalashtirilishi yoki ortiqcha qo‘llanilishi quyidagi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin:

- Davlat byudjetining daromad qismining qisqarishi natijasida muhim ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish qiyinlashadi.
- Ayrim imtiyozlardan noto‘g‘ri foydalanish yoki suiste‘mol qilish holatlari iqtisodiy tengsizlik va korrupsion xavflarni oshirishi mumkin.
- Soliq yukining teng taqsimlanmasligi natijasida bozor muvozanati buzilishi ehtimoli paydo bo‘ladi.

Xalqaro tajribada soliq imtiyozlari

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida soliqqa tortish imtiyozlari innovatsion sohalarni rivojlantirish, ekologik barqarorlikni ta‘minlash va ijtimoiy tenglikni oshirishga yo‘naltirilgan. [5, 180-195] Masalan:

- AQSh tajribasi. AQShda kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash maqsadida turli soliq chegirmalari va investitsion imtiyozlar taqdim etiladi, bu esa mamlakat iqtisodiyotining innovatsion jihatdan rivojlanishiga xizmat qiladi.
- Yevropa Ittifoqi modeli. Yevropada yashil iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash maqsadida ekologik soliqlardan ozod qilish va texnologik yangiliklarni rag‘batlantirish amaliyoti keng qo‘llaniladi.

Taklif va tavsiyalar

Mamlakatimizda soliq imtiyozlarining samaradorligini oshirish uchun quyidagi takliflar ilgari surilishi mumkin:

1. Imtiyozlarning natijadorligini baholash tizimini joriy etish. Soliq imtiyozlarining iqtisodiyotga ta‘sirini muntazam monitoring qilish va ularni doimiy tahlil qilib borish zarur.
2. Maqsadli imtiyozlar berish. Soliq imtiyozlari aniq maqsadlarga yo‘naltirilishi va uzoq muddatli iqtisodiy strategiyalar bilan uyg‘unlashishi kerak.
3. Byudjet barqarorligini ta‘minlash. Imtiyozlar natijasida yuzaga keladigan daromad yo‘qotishlarini qoplash uchun samarali strategiyalar ishlab chiqilishi lozim.
4. Xalqaro tajribadan foydalanish. Jahon mamlakatlarining ilg‘or tajribalarini inobatga olgan holda soliq imtiyozlarining milliy xususiyatlarga moslashuvi ta‘minlanishi lozim.

Shunday qilib, soliq imtiyozlarining oqilona va samarali qo‘llanilishi O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

XULOSA

Soliq imtiyozlari mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va soliq to‘lovchilarning iqtisodiy faolligini oshirish vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning to‘g‘ri qo‘llanilishi natijasida iqtisodiy o‘sishga erishish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash mumkin. Biroq, imtiyozlarni

joriy etishda ularning iqtisodiy, fiskal va ijtimoiy ta'siri chuqur tahlil qilinishi lozim. Maqolada keltirilgan tahlillar asosida soliqqa tortish tizimining samaradorligini oshirish, davlat byudjeti barqarorligini ta'minlash va iqtisodiyotni rag'batlantirishga yo'naltirilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Kelajakda soliqqa tortish imtiyozlarini takomillashtirish jarayonida xalqaro tajribadan samarali foydalanish, soliqqa oid qonunchilikni yanada modernizatsiya qilish va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish orqali mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini taminlashda muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Musayev A. "Soliq tizimi va uning takomillashtirish yo'llari", Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – B. 45-60.
2. Qosimov U. "Davlat byudjeti va soliq siyosati", Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020. – B. 112-130.
3. Karimov A. "O'zbekiston soliq siyosati: muammo va istiqbollar", Toshkent: Sharq, 2019. – B. 85-95.
4. Johnson P. "Tax Policy and Economic Development", New York: Oxford University Press, 2017. – P. 210-225.
5. Smith J. "Public Finance in Theory and Practice", London: Macmillan, 2016. – P. 180-195.